Leonidas Donskis: Europos vaizdo filosofas ir viešasis intelektualas

Gintautas Mažeikis

Žvilgsnių įtampos dėl Leonido Donskio filosofinio ir humanitarinio, politinio išaukštinimo ar nuvertinimo, jo minties platumo ar neapibrėžtumo, padeda suvokti viešo filosofo arba viešo intelektualo likimą Lietuvoje. Viešo filosofo, tapusio populiariu intelektualu, likimas yra būti sūkūryje išcentrinančių moralinių samprotavimų, politikos ir kultūros kritikos, ir įcentrinančių institucinių interesų ir politikos reklamos. Sustabdyti šiuos diskusijų vėjus, nuomonių inercijas, konfliktų mašinas gali tik gilių ir laisvų samprotavimų laikas, kuris tirpdo medijų rinkos interesus ir simbolinio kapitalo kaupimo geismą. Rašau šį straipsnį įsiterpdamas tarp abiejų: tarp vertinimo rungtynių ir jau bandant pasakyti pirmus rišlius apibendrinimus. Su L. Donskiu bendravau ilgai, nuo 1991 metų. Jo pasirodymas mano tyrinėjimams buvo neišvengiamas, pernelyg buvo ryškios sankirtos, bet ir skirtumai. Visada žavėjausi jo enciklopediškumu, manieringumu ir meniška retorika. Abu buvome italų Renesanso ir Baroko tyrinėtojai, tačiau su skirtingu dramos ir simbolinio mąstymo formų aiškinimu. Jam imponavo ties literatūros riba kylantis titanizmas, o man - hermetizmo metamas iššūkis krikščioniškajai Europai. Jo vienas iš mėgstamų filosofų buvo Giambattista Vico, mano - Giordanas Bruno, kuriuo L. Donskis niekada nesižavėjo. Jį gundė tikros ir apgaulingos meilės dilema ir genijaus kultas, o mane kaustė deginamų žmonių košmaras ir metamorfozių ryžtas ... Vis dėlto buvimas šalia vienas kito ir šnekėjimas apie panašius dalykus vertė girdėti alternatyvas. Mes abu dalyvavome Santaros-Šviesos judėjime, tačiau su skirtingais elgesio ir spendimų būdais, abu klausėmės Vytauto Kavolio ir Aleksandro Štromo paskaitų, tačiau jis į jų paskaitas įsitraukė kaip sekėjas ir mokinys, palikdamas nuošaliau Algio Mickūno

fenomenologiją ar Arūno Sverdiolo supratimo filosofiją. Tačiau net ir skirtumai leido mums būti kartu ir todėl galiu sau leisti pirmus apibendrinimus apie jo kūrybą.

***

Europos vaizdo kūrimas idėjų istorijos priemonėmis charakterizuoja L. Donskio tyrinėjimus ir kūrybą. Jis įgalino iškiliojo pasaulėvaizdžio tapsmą ir sklaidą aiškinant buvusias moralines ir estetines idėjų konfigūracijas ir praktiškai įgalinant viešuosius demokratinius idealus. Pasaulėvaizdžio filosofijos galimybę aptarė dar Martinas Heideggeris kūrinyje *Die Zeit des Weltbildes* („Pasaulėvaizdžio metas“, 1938), kuriame kritiškai aiškino porenesansinę pasaulio vaizdo kūrimo perspektyvą. Pasak jo, pasaulėvaizdžio metas rėmėsi antropocentrine, matematinės gamtotyros (*Mathesis universalis*) ir, vėliau, Apšvietos įgalinta filosofine ir moksline žiūra ir skatina estetikos, kultūros projektines veiklas ir nudievėjimą[1], - tai, kas apibūdina L. Donskio kūrybą . Pasaulėvaizdžio, vadinasi ir Europos vaizdo metui, M. Heideggeris priešino ikisokratišką būties nepaslėpties viziją, kuri kalba su mumis ikiprojektine graikų ar vokiečių kalba. L. Donskis buvo toli nuo Heideggerio šakninio fundamentalizmo, tarp tų, kurie džiaugiasi kuriamu ir įgalinamu didinguoju ir laisvės pasaulio paveikslu; tarpe tų, kurie remia antropocentrinę renesansinę perspektyvą ir kritinę Apšvietos laikyseną, kuriems utopijų tyrinėjimai ir volteriška ironija suteikia laisvės ir gyvenimo džiaugsmą. Jis, priešingai M. Heideggerio nepasitikėjimui, gilino antropocentrinio pasaulio titanizmą, remdamasis Johanno W. Herderio, Jacobo Burckhardto ir Jeano Micheleto kūriniais. Jį žavėjo rafinuotos vaizduotės ir iškiliojo meniškumo sąsajos, kuriomis švytėjo „didžioji Europa“ ir jos siela, kupina ne tik genialių meno kūrinių, bet ir parodijų, ironijos, pamfletų. Tačiau, L. Donskio herojus nėra ir komunitaras, o veikiau liberalus individualistas, vienišas genijus, įsitraukęs į keistą ir kupiną nuotykių pasaulį, panašų į jo mėgstamo Jonathano

[1] Heideggeris M. „Pasaulėvaizdžio metas“, in: Heideggeris M. *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Minsis, 1992, p. 136-137.

Swifto herojų nutikimus. Jis buvo toli nuo revoliucijų aistros, ir veikiau atstovavo Liudviko XVI dvarą, nei Maximilieno Robespierre'o aistrą naujo pasaulio kūrimui. Jis gynė didžiosios talentų ir genijų Europos turinį, tačiau buvo toli nuo socialinių interesų, porevoliucinių diktatūrų ir tironijų. Ši apšviestojo dvaro, elito laikysena netrukdė jam būti šiuolaikiškai atviram, liberaliam kovotojui prieš vergišką paklusimą, prieš aukos simuliavimą, prieš beveidiškumą, ir skatino veikiau didįjį diplomatijos, nei barikadų meną. Jo kultūrinė liberali, disidentiška laikysena gynė sielos estetinius lobynus: luvrus ir ermitažus, tačiau ne pilietinius karus dėl santvarkų. Ir karus jis kvietė stabdyti ne karu, o vėl pasitelkiant diplomatiją ir egalitarinų idėjų įkvėptus elitų susitarimus. Jo politinė laikysena brendo kaip disidentiška, distopijų analizės ir poetikos, muzikos įkvepiama kritika. L. Donskio ryžtas būti kartu su iškiliojo estetinio ir etinio pasaulio kūrėjais ir viešaisiais civilizacinių pasiekimų gynėjais gerokai skyrėsi nuo K. Marxo ir marksistų, nuo M. Weberio racionalistų samprotavimų, kurie nesvarstė kultūros idėjų modernizuojančios galios kaip kažko itin rimta. Ypatingai marksizmas, kurį L. Donskis kritikavo, buvo toli nuo supratimo, kodėl Europai jos atmintis, kartu su muziejais ir teatrais, koncertų salėmis ir didžiųjų atlikėjų menu, yra taip svarbi ir kuo Europa esmingai skiriasi nuo likusio pasaulio. Marksizmas ir socializmas susvetimino elitinį meną, taip ir nesupratę jo civilizaciją generuojančios galios. Ir ši Didžioji Europa tapo ta alternatyva, kurią L. Donskis siūlė Lietuvai.

Jo pirminė Europos paveikslo perspektyva buvo įsiterpusi tarp Jacobo Burckhardto ir Oswaldo Spenglerio samprotavimų, suskliaudžiant juos įtakojusio Friedricho Nietzsches įtaką. F. Nietzsche, su visu jo vėlyvuoju didikų kultūros šlovinimu, liko paraštėse galbūt dėl jam priskiriamų antisemitinių nuotaikų, o gal ir dėl tokios *Übermensch* sampratos, kuri aiškiai skyrėsi nuo kultūriškai pamatuotos genijaus idėjos. L. Donskis visą gyvenimą išliko artimas O. Spengleriui ir jo kultūrų morfologijai. Remdamasis kultūros morfologijos principais jis savo disertacijoje „Kultūros

krizės ir jų filosofinė refleksija“ (1990) ir jos pagrindu vėliau parašytoje knygoje „Moderniosios kultūros filosofijos metmenys“ nagrinėja Lewis Mumfordo miesto idėją. Po disertacijos L. Donskis tobulino mumfordišką miesto viziją, urbanistines erdves suvokdamas kaip titanų, genijų ir kultūros formų šaltinį, kaip muziejaus, teatro ir futbolo aikštės ištaką, o ne kaip klasinių ar socialinių santykių fenomeną, ne kaip fabrikų ir išnaudojimo vietą. Jo pirmosiose knygose skamba tokia istorizmo samprata, kuriai yra sugražinta estetinė ir moralinė laisvė, iškilaus meno ir rafinuotos moralės svarba Europos sielos raidai. Nežinau Lietuvoje kito filosofo ir idėjų istoriko, kuris taip gintų, viešintų ir atstovautų apšviestųjų Europos elitų idealus. Donskis suvokia, kad filosofijos prielaida ir yra kultūros morfologijos tyrinėjimai ir rašo: „Maceina iš istorijos krizių kildina net pačią filosofiją“[2], kas reiškė, kad ir jis yra atsigręžęs į epochų dramas, tačiau tik taip, kaip jas atspindėjo didieji meno kūriniai, literatūra, muzika, teatras.

Idėjų istorija tradiciškai yra priskiriama intelektinės istorijos porūšiui, tačiau taip pat yra plėtojama ir kaip filosofinė genealogijų analizės ar hermeneutinės interpretacijos dalis. Ir nors šiandien pasaulyje idėjų istoriją plėtoja profesionalūs istorikai, šią temą išskleidė filosofai Arthur Lovejoy, Isaiah Berlin, Michel Foucault. L. Donskio kelias šiuo požiūriu buvo kitoks. Jo kultūros filosofija ir idėjų istorija kilo iš bendradarbiavimo su V. Kavoliu ir Santara-Šviesa. V. Kavolis plėtojo moralinių, estetinių kultūrų ir lyginamųjų civilizacijos tyrinėjimus JAV ir Lietuvoje. Kavoliškos (idėjinės, morfologinės) ir santarietiškos (politinės, viešosios) perspektyvos buvo naujos tik ką nepriklausomybę atkūrusiai Lietuvai. Tipologijų, simbolinių organizacijų, konfigūracijų ir trajektorijų tyrimai, būdingi vėlyvojo V. Kavolio rašymams, tapo nauja L. Donskio tyrinėjimų perspektyva arba metodologine prielaida. Ilgainiui jis laikė V.Kavolį savo pirmuoju ir tikruoju mokytoju, pabrėždamas, kad jo santykis su disertacijos moksliniu vadovu Krescencijumi Stoškumi

---

[2] Donskis L. *Modernios kultūros filosofijos metmenys*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993, p. 142.

buvo veikiau formalus. Ankstyvąjį kavolišką L. Donskio etapą charakterizuoja jo knyga su simptominiu pavadinimu: „Moderniosios sąmonės konfigūracijos“[3]. Šioje knygoje be dar disertacijos laikų temų pasirodo naujos: kavoliškas Narcizo ir Prometėjo kultūrų supriešinimas, etnokultūrinio fundamentalizmo kritika Lietuvoje bei, pagaliau, Tomo Venclovos poezijos ir politinės laikysenos tyrinėjimai. Vėlesnėje kavoliško etapo knygoje „Tarp vaizduotės ir realybės“ jis įtraukia jau daugiau socialinių-moralinių temų, kaip antai: aukos sindromo ir moralinės kultūros, bei svarsto V. Kavoliui artimų mąstytojų idėjas: Shmuellio Eisenstadto, Louis Dumonto, Norberto Eliaso. L. Donskiui įspūdį paliko šių autorių išskleisti Kinijos mandarinų poetinio ir literatūrinio gyvenimo bei prancūzų dvaro ir salono stiliaus aprašymai, tiek artimi jo elitinės ir genijų Europos vizijai. Pagaliau paskutinė kavoliško etapo knyga yra „Tarp Karlailio ir Klaipėdos“[4], kur Karlailis nurodomas kaip V. Kavolio darbo aplinka: - *Dickinson College, Carlisle*. Šioje knygoje L. Donskis aptarinėja kelias sau naujas temas: žydų likimo Lietuvoje, „Lietuvos intelektualai ir kultūriniai elitai“ bei „Antanas Maceina: doktrininis intelektualas“ ir nedrąsiai, tačiau jau įvardija filosofo laikyseną: būti viešu intelektualu (*public intellectual*), kurį sieja su JAV kritikų draugijos tradicija. Skirtingai nei Michaelis Walzeris, vienas iš iškiliausių JAV viešųjų intelektualų, apibendrinęs savo mintis knygoje „Kritikų draugija“ ir išsiskyręs savo antielitine laikysena[5], L. Donskis plėtoja aukštosios, elitinės kritikos, atgręžtos į politinę tautą, misiją. Ta proga minėtoje knygoje jis kritikuoja tuo metu Lietuvoje itin garbintą A. Maceiną: „Visa bėda, kad tauta Maceinai tapo ne politinėmis ir teisinėmis sąvokomis mąstoma realybė, bet gera misticizmo doze atmieštų sociobiologinių apmąstymų ir praeities didvyrių kulto evokacijų objektu“[6]. Vėliau jis,

---

[3] Donskis L. *Moderniosios samonės konfigūracijos.* Vilnius: Baltos lankos, 1994.

[4] Donskis L. *Tarp Karlailio ir Klaipėdos. Visuomenės ir kultūros kritikos etiudai.* Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 1997.

[5] Walzer M. *Kritikų draugija*. Vilnius: Pradai, 1992.

[6] Donskis L. *Tarp Karlailio ir Klaipėdos*, p. 216.

kritikuodamas A. Maceinos ir marksizmo doktrinizmą išplėtojo „tikratikio“ fenomenologiją ir kritiką. Neigiamas A. Maceinos ikikarinių raštų vertinimas sukėlė Lietuvos konservatyvių ir religingų filosofų tarpe nepasitenkinimą ir pasipriešinimą. Tai tapo prielaida L. Donskio „simbolinei ekskomunikacijai“ iš krikščioniškų filosofų rato Lietuvoje. Tačiau ryškesnis diskusijos dalyvis filosofas A. Jokubaitis buvo pakankamai tolerantiškas ir tikslus aiškinant ankstyvojo ir vėlyvojo A. Maceinos skirtumus, neneigiant kai kurių L. Donskio išvadų. Nežiūrint vienas kitam jų oponavimo: kultūrinis liberalas *versus* konservatyvių vertybių filosofas abu puikiai vienas kitą jautė, girdėjo ir toleravo daugelio bendrų diskusijų metu.

To meto L. Donskio svarstymams buvo mažiau būdingi bendrieji teoriniai samprotavimai. Be to, jis akcentavo ne tiek lyginamąją civilizacinę perspektyvą, su kuria jo mintis kartais nepamatuotai yra siejama, o Europos estetinių ir moralinių idėjų ir jas atstovaujančių žmonių santykių istorinę, idėjinę analizę. Ši post-spengleriška idėjų istorijos sintezė su kavoliškais daugialinijiškumo ir simbolinių organizacijų tyrinėjimais buvo organiška, tačiau mažiau įprasta 90-ųjų Lietuvos filosofų bendrijai, daugiau dėmesio skyrusiai huserliškiems, heidegeriškiems tyrinėjimams, analitinei filosofijai ir liberalizmo politinei filosofijai.

Kitas autorius, Santaros-Šviesos judėjimo kontekste įtakojęs L. Donskį, buvo politikos analitikas ir kritikas, disidentas, viešasis intelektualas Aleksandras Štromas, tuomet dar dėstęs JAV ir Britanijoje. Santaros-Šviesos judėjimas, kurį Lietuvoje atstovavo V. Kavolis, A. Štromas, bet ir Liūtas Mockūnas, Algis Mickūnas ir kiti išeivijos intelektualai, formavo viešosios visuomenės analizės ir kritikos kultūrą, kurios nebuvo Sovietų Sąjungoje, ir kurios negalėjo pasiūlyti Sąjūdžio filosofai: Arvydas Šliogeris, Bronius Genzelis, Romualdas Ozolas, Bronius Kuzmickas, Vytautas Radžvilas, Arvydas Juozaitis ... Jie tuo metu buvo daugiau arba susitelkę kurti ir įgyvendinti Lietuvos laisvės idėją, arba plėtojo naujas politinių partijų programas, tačiau netapo sąmoningais

kultūros ir politinio lauko viešaisiais intelektualais. Suprantu, kad šis mano teiginys yra silpnas ir sukels ginčą, ypač turint omenyje kritiškus to meto A. Šliogerio pasisakymus. Tačiau mano teiginys remiasi prielaida, kad kažkoks procesas yra sąmoningai plėtojamas, kai išreiškia tam tikrą refleksyvią savimonę, ir kai nuosekliai yra vykdomas. Nežiūrint to, kad 90-ųjų viduryje Sąjūdžio filosofai gana dažnai viešai kalbėjo ar buvo kritiški sovietinei visuomenei, tačiau savęs nesuvokė viešaisiais intelektualais, savęs nepozicionavo Vakarų viešųjų intelektualų ir kritikos draugijos kontekste, o buvo inteligentai, filosofai, kurie kalbėjo tautai ar kritikavo negeroves. Todėl jie nebuvo nei viešieji intelektualai, nei Kritinės teorijos atstovai (kokiu nebuvo ir L. Donskis, nemėgęs Frankfurto mokyklos samprotavimų). L. Donskis oponavo inteligento ir tautos gelbėtojo laikysenai ir pabrėžė viešo intelektualo išskirtinumą ir misiją. Buvo akivaizdu, kad sovietinė bevalio inteligento, taip pat ir politiškai nejautraus filosofo, samprata ir savimonė turi būti pakeista ir įtraukta į nuolatinį pilietinį gyvenimą ir turi remtis šiuolaikine žiniasklaida. Viešojo intelektualo savimonė esmiškai skiriasi nuo religinės ar klasinės sąmonės: pirmoji yra laisva viešojo pasaulio dalis ir remiasi pilietiškumu ir kultūra, o antrosios atstovauja grupių savimonę ir mažiausiai pabrėžia politinės ir kultūrinės viešumos svarbą.

Jo viduriniojo laikotarpio, jau iš dalies pokavoliško, iškiliausia knyga laikau „Neapykantos formas“, kuri pirmiau pasirodė anglų kalba[7]. Šis jo tyrimas buvo susietas su jo antrąja disertacija, ginta Helsinkio universitete. Knyga skirta ne tik neapykantos politiniam ir viešam fenomenui tirti, bet moralinių ir politinių, ideologinių „tikratikių“ kritikai. Europos ir Lietuvos „tikratikiai“ remiasi kolektyvine saviapgaule, o savo neapykantą nukreipia prieš alternatyvius projektus, kritinę visuomenę ir kūrybingus europinius mąstytojus. Lietuvos „tikratikių“ nuostata buvo ir liko savo įaudrintą neapykantą, susijusius politinius diskursus, konspiracijos teorijas ir religinę vaizduotę

---

[7] Donskis L. *Forms of Hatred.* Amsterdam: Rodopi, 2003. Lietuvių kalba šis kurinys buvo išleistas vėliau: Donskis L. *Neapykantos formos: įaudrinta vaizduotė modernioje filosofijoje ir literatūroje*. Vertė Laimantas Jonušys. Vilnius: Versus aureus, 2007.

nukreipti prieš žydus ir laisvamanius. Tikratikiai visados puolė išlavintus ir kritiškus laisvamanius ir jų elitą, volteriškąją tautą, kuriai priklausė ir L. Donskis. Kaip ir Apšvietos epochos kritikai, jis buvo toli nuo bažnyčios ir religingumo, nors ir nepabrėžė savo ateistinių pažiūrų. Todėl buvo keista stebėti katalikišką susitelkimą ir maldingumą šalia jo urnos ir kapo. Gyvas būdamas L. Donskis buvo nuolatos kritikuojamas tikratikių dėl jo kilmės ir protėvių genealogijų, dėl jo suartėjimo paskutiniuoju gyvenimo etapu su sociologu Zigmundu Baumanu, kuris buvo kaltinamas buvęs „raudonasis“, kai kovėsi prieš nacistinę Vokietiją. Laidotuvių metu bent kelis kartus teko susidurti su „tikratikių“ abejonėmis ir net riksmais apie tai, ar gali jį išlydėti vyskupas ir ar tikrai jo mama buvo lietuvė, o tik tėvas žydas, ar gali žydas gulėti netoliese palaidotų tremtinių ir partizanų ... Knyga „Neapykantos formos“ buvo itin palankiai priimta tarptautinės bendruomenės ir išversta į daugelį pasaulio kalbų, kaip viena iš autentiškiausių moralinės filosofijos knygų, kurią galima lyginti su H. Arendt tyrinėjimais.

„Neapykantos formų“ kritika užsibaigia tokiu apibendrinimu: „Visiškai nuosekli neapykanta visada kalba grupių, anonimiškumo ir masių pamišimo kalba. Bet protas užmaskuoja neapykantą ir nusako ją kaip principingą moralę, pažangią politiką, gilų religingumą arba, dar blogiau, kaip meilę ir užuojautą, nes tobula neapykanta nuolat apsimeta meile“[8]. Ši citata nurodo į stereotipinę iliuziją, kuri pasklido po L. Donskio intelektualios televizijos laidos „Be pykčio“. Be pykčio jam reiškė, kad jokie asmenys, kupini neapykantos formų negali būti draugiškai priimti. Tikratikiai, nirtulingo fundamentalizmo nešėjai nebuvo „be pykčio“, tačiau vaizdavo apgaulingą meilę ir sielovadą. Laidos pavadinimas rėmėsi nuostata: demaskuoti kupinus apgaulingos meilės ir tikratikystės. Todėl „be pykčio“ nebuvo „be kritikos“ ir reiškė kovą su tikratikiais fundamentalistais ir jų Lietuva.

---

[8] Donskis L. *Neapykantos formos*, p. 298.

Europos paveikslo kūrimas, o dar greičiau atkūrimas, improvizavimas, plėtojimas, sutapo su jo *politikos ir didžiosios literatūros sąsajų* tyrinėjimais. Šia tema jis parašė aibę straipsnių ir knygų, tarp kurių išsiskiria: „*Power and imagination: studies in politics and literature*“[9] ir kiek vėliau lietuvių kalba analogas: „Galia, vaizduotė ir atmintis: politikos ir literatūros etiudai“[10]. Europos žymiausi rašytojai nebuvo abejingi pasaulio politiniam tapsmui ir modernizacijai, tačiau tarp jų L. Donskis išsirenka tuos, kurie vienaip ar kitaip mąstė arba Vidurio Europos likimą, arba distopijas, arba priklauso didžiųjų klasikų, genijų plejadai. Distopijų ir sovietinio, totalitarinio žmogaus kritikams jis priskiria ir aptaria: Milaną Kunderą, Georgą Orwellą, Czesławą Miłoszą, o iš lietuvių autorių pirmiausiai Ričardą Gavelį. Visiškai atskirai ir kitaip buvo nagrinėjami jo didieji klasikai, įgalinę bendrą literatūrinę politikos kritiką. Dar nuo disertacijos laikų jo mėgstamas buvo Nicollo Machiavelli (kaip eseistas), Miguelis de Cervantessas ir jo didžioji meilė – Williamas Shakespeare‘as. L. Donskiui imponavo Baroko ir Apšvietos tema: genialumas. Genijaus gimties ir veiklos analizei jis skyrė straipsnius ir knygų dalis. Pavyzdžiui, net tolimoje filosofijai ir politikos mokslams eseistikos knygoje „Taip, bet ... Nepolitologiniai svarstymai apie politiką“[11] jis svarsto Wolfgango Amadeus Mozarto ir Rembranto genialumą, kaip išskirtinę kūrybinę, skonio ir jautros lyderystę. Genialumo temos Lietuvoje rimtai beveik niekas nenagrinėjo. O L. Donskis ją išskleisdamas idėjų istorijos, o ne mistikos ir ne tuščio garbinimo kontekste, padarė lyderystės studijų prielaida. Tuo jis oponavo M. Weberio charizmatinės lyderio teorijos sekėjams. Genijus yra ne charakterio ir ne valios, o laisvės ir kultūrinių pastangų, darbo ir atsidavimo kūrinys. Apie Spenglerio genialumą jis rašo: „Tik genialusis interpretatorius – neideologinis, nepasaulėžiūrinis,

---

[9] Donskis L. *Power and imagination: studies in Politics and Literature*. New York:Peter Lang, 2008.

[10] Donskis L. *Galia, vaizduotė ir atmintis. Politikos ir literatūros etiudai*. Vilnius: Versus aureus, 2011.

[11] Donskis L.„„Taip, bet ... Nepolitologiniai svarstymai apie politiką“. Vilnius: Versus aureus, 2007.

nepolitinis, nepartinis žmogus – gali suvokti kultūros formų sklaidą ir konfigūraciją“[12]. Neabejotinai šį imperatyvą jis taikė ir Kavoliui, ir sau aiškinti. Genialumas pasirodo kaip laisvės imperatyvas transcenduoti savo skonį anapus ideologinės indoktrinacijos, tariant šio skonio buvimą, kaip išugdomą nesuinteresuotą patyrimą. Daugiausiai genialumo laurų nusipelnė poeto W. Shakespearo figūra, kurio eilėmis jis mąstė žydų likimą, valdovų tuštybę, jų padėjėjų manipuliacijas, draugystės ir meilės jausmus.

Draugystės ir meilės poetinis aiškinimas tęsė kavoliškas moralinių kategorijų interpretacijas. Kavolis daug dėmesio skyrė pasitikėjimo grupių svarbai plėtojant komunitarinę politikąir ekonomiką. Analogiškai pasitikėjimo kategoriją Lietuvoje svarstė istorikas ir aktyvus santarietis Egidijus Aleksandravičius ir kiti autoriai. Tačiau L. Donskis išplečia draugystės sąvoką, kaip moralinį politinį ir kultūrinį veiksmą, kaip pasiaukojimą ir tvermės ištaką. Romantinės meilės problematiką ir kartu prielaidą politikai diskutavo ir V. Kavolis, tačiau šekspyriška tradicija, išreiškusi ir originalias poeto prasmes, buvo paties L. Donskio tyrinėjimų siekinys. Politinė antropologija taip pat daug dėmesio skiria meilės temai, kaip politinių santuokų ir skyrybų, dvaro ir klano intrigų temai. Didžiųjų politinių šeimų gyvenimas buvo nuolatos veikiamas santuokos ritualo, kuriam ardančią ir gaivinančią įtaką darė išpuoselėti emociniai ir kurtuaziniai jausmai. Ir nors L. Donskis ir netyrinėjo politinės antropologijos išteklių, jo meilės konfigūracijų aiškinimas atvėrė naujas įkultūrinto jausmo įtakas Europos raidai. Šiuo atveju susiduriame su L. Donskio opozicija ir įprastiniams meilės psichologijos tyrinėjimams, ir šiandien Lietuvoje paplitusiems geismų mašinų kritikai.

Literatūriniai politikos tyrinėjimai atvėrė ir kitas svarbias temas, susijusias su „tikratikystės“ , ideologinių doktrinierių ir neapykantos formų kritika. Viena iš tokių jo interpretacijų buvo skirta

---

[12] Donskis L. *Didžioji Europa. Esė apie Europos sielą*. Vilnius: Versus aureus, 2016.

Cz. Miłoszo kritikai, adresuotai sovietiniam konformistui – ketmanui apibūdinti. Ketmanas yra komunistinis nomenklatūrinis tipas, pasirengęs bet kada pakeisti savo įsitikinimus ir sprendimus, išduoti savo draugus, kai tik pasikeičia partinė valia. L. Donskis ketmano paveikslą lygina su islamo Ummah – „tikratikių bendrija“, kuri suskirsto tiesosakos ir melo modalumus, priklausomai nuo tikėjimo grupės tikrumo, artumo išpažįstamai tiesai. Ši tikratikių kritika yra toli nuo N. Machiavellio valdovo idėjos, kuri yra politinės diplomatijos instrumentas, o ne tikratikystės doktrina. Tikratikių galeriją puikiai papildo L. Donskio nagrinėtas R. Gavelio „kanukas“. Įsivaizduojami kanukai, be vaginų ir penių, po simbolinės savi-kastracijos, yra energiją ir gyvybę siurbiantys sovietinio nomenklatūrinio pasaulio personažai, kurie po nepriklausomybės atkūrimo persikūnijo ir toliau veikia laisvų žmonių gyvenimus.

L. Donskio paskutinis gyvenimo laikotarpis sutapo su aktyvia viešąją veikla, įskaitant darbą ES Parlamente, kurio metu jis išskleidė keletą naujų filosofinių samprotavimo stilių ir įsitraukė į žmogaus teisių gynimo veiklas. Svarbiausia jam tarp jo naujų mąstymo stilių buvo aforistinio mąstymo eksperimentai. Aforistinė minties raiška, kurią aukštino Romos stoikai, kuria pasižymėjo Leonardo da Vinci, Arthuras Schopenhaueris ir kiti didieji menininkai ir filosofai, savo poetiniu turiniu primena abstrahavimą. Tačiau vietoje sustingusios ledo kategorijos, kurią atšildyti kiekvieną kartą reikia daug pastangų, aforizmai išsaugo savo unikalią verbalinę-ikonologinę formą, balsą ir veidą, bet kartu yra koncentruota samprotavimo forma. Aforizmai įveikia kategorinio simbolizmo brėžiamas ribas ir atveria parabolinės sklaidos daugialypumus. L. Donskio aforistinis mąstymas skleidėsi kartu su ironija, anekdotais, savikritika ir kvietimu mąstyti alternatyvas ir tuo išskleisti diskusijų neapibrėžties lauką. Vienas jo aforizmų simptomiškai sako apie jo paties pasikeitusį santykį su istorija ir politine diplomatija: „Istorijos didybė – galios netekusi ir kultūra bei vaizduote

virtusi praeities politika“[13]. Šis aforizmas liudija, kad jam įsitraukus į politinę, diplomatinę veiklą aiškiai susilpnėjo įkvepiantis istorijos patosas, kurį būtų galima adresuoti dabarčiai.

Vėlyvasis jo kūrybos laikotarpis pasižymėjo ir plačiu bendradarbiavimu su Z. Baumanu[14] ir A. Venclova[15]. Su Z. Baumanu jis aptarinėjo moralinio jautrumo ir reikšmingumo nykimą šiuolaikiniame pasaulyje. Tai jau yra kažkas kita nei tikratikių kritika, kurie anaiptol nebuvo masinis reiškinys. Šiuolaikinė moralinė nejautra yra didžiųjų industrijų ir neoliberalaus kapitalizmo rezultatas, kur net tikratikiai gali save vaizduoti kritikais ir nuopuolio pranašais. Z. Baumano idėjos yra derinamos su kavoliškąja perspektyva: įforminančių trajektorijų ir konfigūracijų tema siejasi su tirpdančiu ir menkinančiu takumu ir nyksmu. O 2015 metais pasirodžiusi pokalbių knyga su T. Venclova vėl atvėrė Rytų Europos dramas ir jų regėjimą istorinio lūžio, tirpdančio takumo ir elitų pasirinkimo perspektyvoje. Kartu buvo kalbinama ir jam gana nauja figūra - Oskaras Milašius, ne tik hermetiškas poetas, bet ir diplomatas, dekadentiškos meilės dainius ir didžiųjų idėjų puoselėtojas. Paskutinioji jo gyvai pristatyta knyga buvo „Didžioji Europa. Esė apie Europos sielą“[16], kurios turinys ir energija iš esmės perteikia tai, ką bandžiau šiame straipsnyje iškelti: kultūros elitų galią įtvirtinti ir skleisti būtį, kurti didžiųjų kūrinių ir aiškiai apibrėžtų moralinių sprendimų Europą.

Didžiojo Europos paveikslo kūrimas, įsitraukiant į moralinę ir estetinę kritiką, reprezentuojant ir komentuojant iškiliausius kūrinius, juos ginant viešosios kritikos būdais nuo beveidės takiosios modernybės, nuo tikratikių doktrinizmo, nagrinėjant neapykantos ir moralinio aklumo pavidalus

---

[13] Donskis L. *Paralelinės tikrovės. Aforizmai, įžvalgos ir mažosios europietiškos istorijos*. Vilnius: Versus aureus, 2013, p. 12.

[14] Bauman Z., Donskis L. *Moral Blindness. The Loss of Sensitivity in Liquid Modernity*. London: Polity Press, 2013.

[15] Donskis L., Venclova T. *Optimizmo paieškos pesimizmo amžiuje: Rytų Europos nuojautos ir pranašystės*. Vilnius: Versus aureus, 2015.

[16] Donskis L. *Didžioji Europa. Esė apie Europos sielą*. Vilnius: Versus Aureus, 2016.

darė L. Donskį skirtingą nuo kitų Lietuvos filosofų. Tačiau jo filosofija buvo vertinama tokiais pat Didžiosios Europos projektais užimtų viešųjų veikėjų, kultūros elitų, muziejų ir leidyklų. Jo samprotavimams buvo atvira Santara-Šviesa, kurios idėjas jis išreiškė ir įkūnijo, ir daugelis jo studentų ir gerbėjų, pasklidusių visoje Europoje.